

Alenka Divjak
Maribor

JOSIP BRINAR IN NJEGOVI POGLEDI NA MLADINSKO KNJIŽEVNOST

Ta članek si zastavlja vprašanje, zakaj je Brinarjev prispevek k razvoju slovenske mladinske književnosti še danes tako pomemben. Slovenci se lahko pohvalimo s številnimi knjižnimi zbirkami, bibliografijami, posebno revijo, gibanjem za bralno značko, simpoziji, predavanji o mladinski književnosti na pedagoških šolah in še z marsičim. Pri tem se je treba zavedati Brinarjevega deleža, ki ga je prispeval že pred stoletjem in tudi pozneje in ki nam med drugim omogoča, da lahko danes govorimo o mladinski književnosti z vidika znanosti. Niso zanimivi le njegovi pogledi, razprave, dosežki, temveč tudi pot, ki jo je prehodil od učitelja do široko razgledanega kulturnega delavca. Lažje bomo razumeli njegove dosežke, če bomo dobro spoznali predhodna prizadevanja naših učiteljev in profesorjev za slovensko šolo, slovenski jezik in sploh njegovo življenje šolnika.¹ O Brinarjevem pisateljskem delu je pisala tudi Alenka Glazer. Po kratkem življenjepisu je orisala njegovo literarno delo, opozorila je na njegovo prizadevanje za umetnostno vzgojo in tudi na njegove spise o mladinski književnosti, na kritike in ocene, ki so bile kažipot za učitelje in ustvarjalce.²

Podrobno analizo Brinarjevih čitank je opravil Ivan Andoljšek v obširnem delu o začetnem bralnem pouku in o naših čitankah za osnovne šole, nakar je analiziral še Brinarjeve čitanke za meščanske šole.³ Ugotovil je, tako kot tudi ocenjevalci njegovih beril, da se je najbolj približal leposlovni čitanki.⁴ V novejšem času je Brinarju posvetil veliko pozornost dr. Igor Saksida v svojem obsežnem delu o mladinski književnosti in didaktiki. Opozoril je na Brinarjevo tipologijo branja in na vlogo učitelja, kar daje slutiti, da je Brinar očitno postal zanimiv tudi za sodobne raziskovalce mladinske literature kot pisatelj in njen ocenjevalec.⁵

¹ Pavlič Slavica, *Sto znamenitih osebnosti v šolstvu na Slovenskem*. Prešernova družba, Ljubljana 2000, str. 152–153.

² Glazer Alenka, O delu Josipa Brinarja, *Otrok in knjiga*, 1985, št. 21, str. 26–31.

³ Andoljšek Ivan, *Naš začetni bralni pouk in učbeniki zanj*. I. del 1550–1869, 2. izdaja, DD Univerzum, Maribor 1978, str. 307. Isti: II. del na strani 46, 171.

⁴ XY: Josip Brinar, Čitanka za meščanske šole, ocena, *Popotnik*, 1920, str. 125–126. Glej še: Andoljšek II, str. 171–179 ..., 193–202. Isti III del, str. 66–67.

⁵ Igor Saksida, *Mladinska književnost med literarno vedo in književno didaktiko*, Založba Obzorja, Maribor, 1994, str. 100–102, 222–244–206 in drugod.

Brinar, njegov čas in predhodniki

Brinarjeva prizadevanja za mladinsko književnost lahko bolje razumemo, če vemo, kako je zorel in se razvijal kot človek, pedagog, kulturni delavec, svetovni popotnik. Vedeti bi bilo potrebno, kako je postal glasnik in borec za slovenski jezik, za naše pravice v tistih napetih in nevarnih časih germanizacije, narodnih sporov in ideoloških bojev. Marsikaj lahko razberemo iz pisanja takratnih političnih, kulturnih, pedagoških, cerkvenih in podobnih glasil, iz književnosti, ki se je porajala ob prehodu iz 19. v 20. stoletje, ki je bilo za Slovence usodno. Po letu 1848 smo se vedno bolj zavedali, da moramo ohraniti naš jezik, razviti šole in se tudi gospodarsko okrepiti. Toda to so bili oddaljeni cilji, prej je bilo treba premagati številne ovire, nasprotovanja in težave.

Že leta 1861 so ustanovili učiteljsko glasilo *Učiteljski tovariš*, pozneje še učiteljska društva in organizacije. Naše zaostalo šolstvo se je hitreje razvijalo šele s šolskim zakonom iz leta 1869, ko smo dobili štiriletna učiteljišča. Od vseh začetkov je bilo glavno vprašanje, kako posloveniti naše osnovne in srednje šole, kako ohraniti in razviti slovenski jezik. Zato najdemo v *UT* poleg veroučnih, in moralizatorskih člankov tudi že prispevke o pouku slovenskega jezika. Pojavijo se članki o branju, o tem, kako si lahko »otroci žlahtnijo serca, napeljujejo na lepo in pošteno vedenje.« Že imamo opozorilo, »da vsako branje, s katerim se ne bistri otročji um in pamet in se ne žlahtni otročje serce, več škoduje kot koristi.«⁶

Že v prvih letnikih *UT* najdemo lepo število prispevkov, ki so posvečeni branju. Ugotavljali so, da je pismenost koristna, vendar tudi nevarna, »ker se v tem času nahaja toliko slabih in nenaravnih knjig, da se blato dela iz njih ... Mlade je treba obvarovati tudi pred čitanjem.« Med avtorji že najdemo Ivana Tomšiča, ki kritično piše o moralni vzgoji, o šoli in pouku materinščine, o učiteljih.⁷ Ta edini učiteljski list so urejevali cerkvi naklonjeni uredniki, npr. Praprotnik in Močnik, zato so objavljali številne članke o verski vzgoji. Zaradi novega šolskega zakona, ki naj bi ga sprejeli liberalci, so boj za cerkveno šolo zaostri. Ko je Ivan Tomšič izdal *Dragoljubce*, jih je v svojem *Dunajskem Zvonu* dokaj negativno ocenil Josip Stritar. Njegovo oceno v *UT* so odločno zavrnil. Pod psevdonimom »Stric« je neimenovani pisec odklonil Stritarjeve poglede na mladinsko književnost in zahteval katoliško mladinsko književnost: »O le še vpletajte moralične nauke v svoje povesti! Vse, vse naj prešine katoliški duh! Čerka je mrtva, krščanski duh naj jo poživlja! Vsekakor terjamo, da so mladostne knjige ne le kratkočasne, marveč obenem tudi podučne in moralične!«⁸ Stritarjev *Dunajski Zvon* so napadali duhovniki, med njimi tudi Mahnič. Vendar, kot je znano, je Stritar prvi po Levstiku zelo jasno povedal, kakšna naj bo književnost za mladino.⁹ V tem duhu so vrednotili mladinsko in sploh književnost v vseh naslednjih obdobjih pred prvo vojno.

Stritar je kot zelo razgledan poznavalec svetovne književnosti poznal domače razmere, našo knjižno produkcijo, zanimal pa se je tudi za književnost

⁶ *Učiteljski tovariš*, 1891, str. 193–195.

⁷ Ivan Tomšič, Od kdaj so učitelji, *UT*, 1866/X, str. 231–232.

⁸ *Učiteljski tovariš*, 1879/XXI, str. 335.

⁹ Zbrana dela Josipa Stritarja, DZS, 1955, str. 168–190.

za mladino, marsikaj je pozneje sam napisal. Zelo je cenil Tomšičeva prizadevanja za *Vrtec*, za njegovo mentorstvo, za šolstvo. Poudarjal je, da so zlasti v Nemčiji izdali številna dela za mladino, ki so slaba. »Tudi Slovenci imamo do sedaj malo izvirnih knjig za mladino ... Tudi prevodov imamo malo in še ti so slabi ...« Temeljito je razčlenil in ocenil *Dragoljubce* in druga dela in ugotovil, da bolehajo na zlaganosti, tendencioznosti in moraliziranju. Zelo jasno je povedal, kako lahko estetsko in moralno vzgajamo, ne da mladim bralcem priskutimo branje, knjige, nauke. Kot že mnogi pred njim, je tudi sam pristal na znano zahtevo, da naj bodo dela za mladino najvišje kvalitete: »Za mladino je najboljše komaj dovolj dobro ...«¹⁰ Pozneje so tudi v *Učiteljskem tovarišu* priznali, da je Stritar »prvi literarni kritik Slovenski«, da je mladim pisateljem dal jasna navodila. Primerjali so ga z De Amicisom, kajti Stritar je opozoril na njegovo knjigo *Srce*.¹¹

Slovenski učitelji so kljub skromni začetni izobrazbi delovali kot naročniki, zlasti pa kot pisci mladinske literature. Okoli leta 1890 je v *UT* sodelovalo 95 učiteljev, pri *Popotniku* 152, pri *Ljubljanskem zvonu* 28, mnogi tudi v političnih in gospodarskih glasilih. Vedno več jih je tudi pisalo za mladino.¹² V *UT* je Gabršček objavljал Knjižnico za mladino, opozarjal je na izdaje, ki bi bile primerne za mlade.¹³ Učitelji so bili na ta način seznanjeni s knjigami za mladino.

Kot je razvidno iz obsežnega dela Ivana Andoljška, ki je podrobno preučeval učbenike za začetni bralni pouk, so začeli prve abecednike in učbenike za bralni pouk izdajati že v času reformacije, nadaljevali pa šele v dobi razsvetljenstva in romantike. Vzporedno s tem se je razvijala tudi književnost za mladino. O tem imamo številne razprave iz prejšnjih in sedanjih časov. Andoljšek je kratko prikazal razvoj svetovne mladinske literature, opozoril je tudi na Krištofa Schmida in na to, da so uradni pedagogi izbirali mladinsko literaturo predvsem iz versko-vzgojnega vidika, »niso se pa dovolj zanimali za estetsko stran in otrokovo zanimanje.«¹⁴

Po letu 1848 so se zelo naglo razvijala šolska berila, zlasti tudi za srednje šole.¹⁵ Kot je zapisal J. Brinar, je imel velike zasluge za berila zlasti A. M. Slomšek. Šele po letu 1890 so se slovenski pedagogi in učitelji začeli bolj poglobljeno ukvarjati s šolskimi berili in šolskimi knjižnicami in z vprašanji mladinskega čtiva. Anton Kosi, ki je tudi sam pisal za mladino in pri tem doživel tudi kritike, je v *Popotniku* objavil obsežno razpravo o naših berilih. Poudaril je, »da je dobro osnovana, po pedagoških in didaktičnih načelih sestavljena šolska knjiga učitelju najvažnejše vodilo pri poučevanju ...« Biti mora po obliki in vsebini kar »se da popolna.« Tudi on je uporabil klasični rek, ki so ga ves čas ponavljali: »Za otroke je najboljše šele dovolj dobro.«¹⁶

¹⁰ Josip Stritar, *Zbrana dela*, 1955, DZS, VI. del, str. 282–285. Glej še: ZD 1956, str. 265.

¹¹ *Učiteljski tovariš*, 1887/18–19, str. 280–299.

¹² *UT*, 1892/XV, str. 203–204.

¹³ *UT*, 1895, str. 53–116, 148, 195, 229, 313, 351.

¹⁴ Ivan Andoljšek, *Naš začetni bralni pouk in učbeniki zanj*. I. del, 1550–1869, DDUU, 1978, II. izdaja, str. 285–309.

¹⁵ Gl. Orožen Martina, Slovenščina na šoli po letu 1848, *Jezik in slovstvo*, 1958/59, str. 216–222.

¹⁶ Anton Kosi, O spremembi naših beril, *Popotnik*, 1891, str. 170–173, 186–190, 209–213, 237–240.

Osnovnošolskim berilom so posvetili pozornost na okrajnih učiteljskih zborovanjih, o tem so pogosto pisali v pedagoškem tisku. Na V. skupščini Zaveze slovenskih učiteljskih društev v Mariboru leta 1893 je Janko Leban spregovoril tudi o slovstveni zgodovini v ljudski šoli. Ivan Lapajne pa je že leta 1882 objavil *Praktično metodiko za učitelje in učiteljske pripravnike*. Bistveno pa je, da je Fran Gabršček že leta 1890 izdal obsežno in za tedanje čase moderno metodiko za pouk slovenskega jezika v osnovnih šolah. Obsežno poglavje je posvečeno branju in čitankam. Čitanka naj bi bila logično urejena, jedrovrta, brez stvarnih pogreškov, umljiva, vpliva naj na harmonično izobraževanje duha, naj vključuje narodno slovstvo.¹⁷

Kot smo videli, se je med učitelji in teoretiki močno povečalo zanimanje za čitanke in mladinsko književnost zlasti po letu 1893, ko so na učiteljski skupščini govorili o pomenu lepe knjige za mladino in o pomenu čitanja. Janko Leban je v duhu Stritarjevih pogledov na književnost za mladino pojasnil, kaj naj mladina bere, kakšni naj bodo spisi za mladino. Že v *Popotniku* je v smislu takratne verskomoralne vzgoje zahteval, da »čtivo za mladino naj z najmanjšo besedo ne zadeva ob verski, нравni ali patrijotični čut otrokov, pa tudi da ne žali učiteljskega stanu.« Podrobno je razložil, kako naj bodo zgodbe napisane, kako naj izbiramo čtivo glede na razvojne stopnje. Poudaril je, da nekateri laiki pišejo tekste, ki so slabi, kvalitetna besedila lahko pišejo le pedagoško in estetično izobraženi, razvoj mladinske književnosti ovira nedostojna, krivična kritika. Navajal je Levstika, da je potrebno »pametno presojevanje, ki ve, kaj govori.« Priporočil je, da bi podpirali Gabrščkovo Knjižico za mladino.¹⁸

O pomenu branja je govoril na zboru Slomškove zveze tudi prof. Anton Dokler. Knjige za mladino naj bi bile napisane v lepem jeziku, biti morajo v skladu s krščanskimi načeli. Preveč moralizatorske knjige ne spadajo v šolsko knjižnico. Opozoril je na to, da ni rednega ocenjevanja mladinskih knjig, niti celotne mladinske književnosti, čeprav Koledar katoliškega tiskovnega društva prinaša ocene mladinskih knjig. Predlagal je, da bi po tujih zgledih ustanovili »ocenjevalni odbor za mladinske spise.« Tako ocenjevanje bi prevzela »Slomškova zveza«, katere program jamči, da bodo odobrene knjige zares dobre in primerne za mladino. »Mlajši naj ne bi brali knjig za odrasle.«¹⁹ O branju so razpravljali tudi liberalno usmerjeni učitelji. Luka Jelenc je posvetil obsežen članek šolskim knjižnicam in opozoril na nevarnosti slabih knjig. Po predpisih iz leta 1871 naj bi vsaka šola imela šolsko knjižnico. Ugotovil je, da jo imajo le redke. Knjige naj bi bile razporejene po razvojnih stopnjah.²⁰ Zato je Miha Nerat, urednik *Popotnika*, tudi na VI. skupščini Zaveze v Gorici podrobno pojasnil pomen, strukturo, dobre in slabe strani takratnih čitank za osnovne šole. Zahteval je ločitev realnih od leposlovnih besedil v čitankah, kajti te imajo pomen za jezikovni pouk, mlade naj seznanjajo z narodnim slovstvom, zato naj

¹⁷ Fran Gabršček, *Jezikovni pouk v ljudski šoli*, I. del, Izdalo Pedagoško društvo v Krškem, 1890, 135 strani.

¹⁸ Peta skupščina Zaveze slovenskih učiteljskih društev v Mariboru, *Pop.*, 1893/XXXIV, str. 305–312.

¹⁹ *Slovenski učitelj*, 1884, str. 25–27, 36–39.

²⁰ Luka Jelenc, *Važnost, upravljanje in uporaba otroške knjižnice*, *Popotnik*, 1893, str. 274–277.

bodo vzgojna, estetska, dajejo naj versko in patriotično vzgojo.²¹ Naslednje leto, 1895, je Zaveza poslala ministrstvu za uk in bogočastje obsežno spomenico, v kateri so podrobno pojasnili, kakšne naj bodo čitanke. Berila naj bi se ocenjevala predvsem glede na estetski vidik, po »lepoznanski vrednosti.«²²

Izredno pozornost je čitankam posvetil tudi Viktor Bežek, ki se je podrobno ukvarjal s pedagoškimi, psihološkimi in jezikovnimi vprašanji. Bil je tudi urednik *Ljubljanskega zvona*. Po letu 1890 so izhajala številna berila za osnovne in srednje šole; v *Popotniku*, *Ljubljanskem zvonu* in *Domu in svetu* so objavljali kritike teh beril. Že leta 1893 so veliko govorili o pomenu branja in o mladinski literaturi. Istega leta je Bežek objavil obsežno študijo o slovenskih in nemških čitankah, poglobil se je v razne teorije, ki so takrat obvladovale pedagoško področje in posebej področje čtiva za mladino. Tudi naši pisci šolskih beril, npr. Sket, Wester in drugi, so delali po navodilih, ki so bila obvezna. Poudarjal je, da so zahteve po plemeniti vsebini in obliki upravičene. Zavzemal se je za formalno izobrazbo na narodni podlagi, na materinščini, na domačem slovstvu. Zahteval je, da naj bi »na plemeniti vsebini in obliki gojili jezikovno spretnost učenčevu in pospeševali njega estetiko, izobraženost, povzdigovali mu nравstveno-versko čustvo in vzbujali iskreno patrijotično mišljenje. Zajemali naj bi iz najboljših pisateljev.«²³ Naslednje leto je Bežek podrobno ocenil še Sketove Čitanke I.–IV. Ugotovil je, da več kot polovica beril ne ustreza normam, da so slovenski klasiki redko zastopani (Stritar, Aškerc, Jenko, Gregorčič, Levstik in drugi). Odklonil je Orožna, Parapata, Pintarja, Slomška, Hašnika, Virka in Kastelica kot »arhaiste.« Ponovno je poudaril, »da je v slovstvu najboljše za mladino komaj dobro dovolj; kamen namesto kruha, kača namesto ribe, menijo, da se nevedni mladini lahko ponudi prevod kot izvirnik ...«²⁴ Pregledati bo treba vse slovensko slovstvo in iz njega izbirati po pedagoških in estetskih merilih.²⁵ Leta 1897 je Bežek kritično ocenil berilo in slovnico za obče ljudske šole, ki sta jo sestavila M. Josin in E. Gangl. Odklonil je, da bi bila čitanka neke vrste knjiga modrosti. Opozoril je tudi, da je izšla Wolgastova knjiga o krizi mladinske literature.²⁶

Ob prelomu stoletja je bilo vedno več zahtev po reformi šolstva. Govorili so o »stoletju otroka«, o novih potrebah in problemih mladine. Na novo so definirali cilje vzgoje.²⁷ Šola naj bi se demokratizirala, bila naj bi praktična, življenjska, znanstvena, razčlenjena na nove smeri, stroke, podočja, zanj naj bi skrbela država, ločena naj bi bila od Cerkve.²⁸ Naša šola je bila pod vedno večjim pritiskom germanizacije, zanj se je močno potegovala Cerkev. Slovenski učitelji so se v letu 1900 razdelili na katoliške, svobodomiselne ali liberalne. Prvi so od leta 1900 izdajali svoje glasilo *Slovenski učitelj*, ki je tudi posvečal

²¹ *Popotnik*, 1894, str. 273–76, 310–312.

²² Spomenica Zveze slovenskih učiteljskih društev tičoča se preosnove ljudskih čitank, *Popotnik*, 1895/XI, str. 161–165.

²³ Viktor Bežek, O slovenskih in nemških čitankah na naših srednjih šolah, *Ljubljanski zvon*, 1894, str. 301–3, 367–70, 432–37, 499–503, 562–65, 630–32.

²⁴ Viktor Bežek, Sketove Čitanke I.–IV, LJ. ZVON, 1894, str. 301.

²⁵ Viktor Bežek, Sketove Čitanke I.–IV, LJ. ZVON, 1894, str. 50–52, 117–120, 179–84, 300–304.

²⁶ Viktor Bežek, J. Josin-E. Gangl: Drugo berilo in slovnica za obče ljudske šole (ocena), LJ. ZVON, 1897, str. 577–79, 638–40.

²⁷ Jan Mrazik (priredil Martinov D.), Na meji dveh stoletij, *Popotnik*, 1901/XIII, str. 1–9.

²⁸ Dragotin Pribil, Smoter moderne šole, *Popotnik*, 1900/XIII, str. 193–197.

pozornost čitankam, mladinski literaturi, bil je glasilo Slomškove družbe, ki je imela svoj program knjižne vzgoje. Člani Zaveze pa so pisali v *Učiteljski tovariš* in *Popotnik*.

Zelo jasno je bilo povedano, kako katoliški duhovniki pojmujejo vzgojo. Priznajajo, da naj bodo mladinska dela estetsko vredna, da naj vzgajajo estetsko in moralno, vendar ne le na posvetni podlagi, »na podlagi zgolj naravnih, človeških ozirrov ... premalo je le zunanja človeška morala ... tak spis še ne omogoča prave vzgoje ... Prava vzgoja je krščanska, ... zato je treba predvsem priporočati krepost, ki je lepa v svitu vere, ker je po zakonu božjem ... od moralnega zla je treba odvrčati, ker je greh.« Toda istočasno pisec odklanja, da bi bila mladinska knjiga ponarejen katekizem, moraliziranje.²⁹ V tem duhu so se ločevali pogledi na mladinsko literaturo med klerikalnimi in liberalnimi učitelji še leta pred prvo svetovno vojno, med njo in po razpadu Avstro-Ogrske.

Po letu 1900 so se vedno bolj organizirali slovenski profesorji, učitelji so imeli svojo organizacijo že desetletja, vendar se je razdelila po idejnih pogledih. Profesorji so zahtevali spremembe v srednjih šolah, posebej pa pouk v slovenskem jeziku. Zgledovali so se po čeških pedagogih, ki so jih prevajali in njihova dela objavljali v *Popotniku*. Zelo dejavni so bili zlasti Bežek, Levec, Ilešič, Tominšek, Bratina in drugi, ki so bili večinoma svobodomiselní in narodnjaki. Ilešič je posvečal pozornost pouku slovstvene zgodovine in slovstvu. Svečano so praznovali 25-letnico *Ljubljanskega zvona*, ki je bil središče slovenskih pisateljev.³⁰ Zanimivo je, da je v istem letu v *Pedagoškem letopisu* Slovenske šolske matice tudi Josip Brinar objavil prvo obsežno študijo o mladinski književnosti.³¹ V tej publikaciji, ki je izhajala od leta 1901, so objavljali takratni najbolj priznani pedagogi. Slovenska šolska matica je izdala številne knjige, ki so pospeševale pouk slovenščine in metodike, zelo koristne so bile tudi knjige za pouk zgodovine in naravoslovja in učne slike k berilom.

Ko je Brinar začel pisati o književnosti za mladino, je že dobro poznal svetovno in domačo strokovno literaturo, zato je že leta 1901 lahko napisal odlično študijo o Slomšku kot pedagogu, v kateri je govoril tudi o njegovih spisih za mladino.³² V tem času so vedno bolj čutili slabosti gimnazij, pisali so o slabem znanju dijakov, zlasti o nepoznavanju domače književnosti, o neolikanosti kot posledici tujega učnega jezika.³³ Prizadevali so si za umetniško vzgojo, o čemer so v tujini izšle že številne knjige. Leta 1908 je bilo živahno gibanje za reformo osnovne in srednje šole, zahtevali so zlasti reformo mature. Prišlo je do soočenj med pedagogi, ki so zagovarjali klasične jezike, in tistimi, ki so zahtevali pouk modernih jezikov. Močne vzpodbude za izboljšanje pouka slovenskega jezika je dajala Bezjakova metodika slovenskega jezika, v kateri je bila velika pozornost posvečena branju in berilom.³⁴

²⁹ ab: Dve, tri o mladinskih spisih, *Slovenski učitelj*, 1900, VII. str. 101–103

³⁰ Josip Tominšek, Četrto stoletje slovenskemu slovstvu na braniku, *Ljubljanski zvon*, str. 48–54, 1905.

³¹ Josip Brinar, O slovstvu za mladino, *Pedagoški letopis*, V. zv. 1905, Slovenska šolska matica, str. 14–34.

³² Josip Brinar, *Anton Martin Slomšek kot pedagog*, Celje, 1901.

³³ Janko Bratina, Kaj znajo naši gimnazijci, *Popotnik*, 10, 06, str. 53–54.

³⁴ Janko Bezjak, *Posebno ukoslovje slovenskega jezika v ljudski šoli*, Slovenska šolska matica, I. del, 1906, II. del, 1907, 370 strani.

Brinar je dobil številne pobude za izboljšanje pouka slovenščine in za svoje poglede na mladinsko književnost tudi izven šole, zlasti pri južnih sosedih. Že leta 1907 so v *Pedagoškem letopisu* objavili precej obsežen in podroben pregled hrvaške mladinske književnosti, kjer so tudi že omenjali bosansko in srbsko mladinsko književnost, zanimali pa so se tudi za gibanja v svetu.³⁵ Leta 1908 je ministrstvo razpisalo anketo o reformi srednjih šol. Društvo slovenskih profesorjev je na podlagi podatkov in razprav pripravilo Resolucijo o slovenskem srednjem šolstvu, v kateri so zahtevali v vseh pokrajinah slovenske srednje šole. Ravno to leto se je močno povečal pritisk na Slovence, prišlo je do spopadov in tudi do žrtev.³⁶ Dr. Josip Tominšek in prof. Josip Weter sta pripravila Učni načrt za slovenščino kot učni jezik za nižjo in višjo stopnjo gimnazij. Pozornost sta posvetila tudi tuji literaturi.³⁷ Leta 1908 je Dragutin Lončar pripravil načrt za šolsko reformo, ki naj bi prinesla več svobode učiteljem, neodvisnost šole od cerkve, več pravic učencem.³⁸

Čimbolj se je bližala vojna, toliko večji pritisk so izvajali nad slovenskim učitelji in profesorji. Kritično je postalo že v času balkanskih vojn. Slovenci smo že od nekdaj zahtevali slovenske šole in univerzo, sedaj so te zahteve ponovili.³⁹ Naši študentje so na tujih nemških univerzah doživljali vedno več pritiskov, enako velja tudi za dijakke na naših gimnazijah. V teh kritičnih časih so učitelji praznovali 25-letnico Zaveze. Pokazalo se je, da so slovenski učitelji kljub skromnim možnostim veliko pripomogli k razvoju strokovnih, leposlovnih in drugih glasil, tudi kot pisatelji za mladino. To njihovo delo so v nekaterih krogih podcenjevali. Splošno znano je, da so slovenski učitelji in profesorji delovali v zelo neugodnih razmerah.⁴⁰ V letu 1913 je odbor Društva slovenskih profesorjev objavil posebno brošuro, v kateri je opisal zgodovino prizadevanj za slovenske srednje šole v državnem zboru in drugod. Predstavili so tudi zakonske predpise, ki so to omogočali.⁴¹

Med prvo svetovno vojno so narodno zavedni učitelji in profesorji imeli številne težave, avstrijska pedagogika in šolstvo sta bila podrejena vojnim razmeram. S preobratom in poslovenjenjem osnovnih in srednjih šol se je še močneje pojavilo vprašanje učbenikov, zlasti za pouk slovenskega jezika. Obnavljali so čitanke za osnovne in srednje šole. Potrebna je bila reforma ljudskošolskih in drugih beril. V POP., UT, in SLOV. UČ. so začeli razpravljati o reformi šolstva, seveda iz različnih idejnih stališč. Različno so gledali tudi na prenovo beril, na mladinsko književnost.⁴² Obsežno razpravo o šolskih čitankah je objavil Rudolf Pečjak. Ugotovil je, zakaj so bile avstrijske čitanke slabe: bile so zbirališče najslabših pisateljev, »program naših čitank je bil hlapčevski«. Teksti v novih

³⁵ Rodolfo Franjin Magjer, Prijegled savremene hrvatske omladinske književnosti, *Pedagoški letopis*, SŠM, LJ., 1907, str. 220.

³⁶ Rezolucije o slovenskem srednjem šolstvu. *Popotnik*, 1908, str. 21–24.

³⁷ *Popotnik*, 1908/VII, str. 173–178.

³⁸ Dragutin Lončar, *O šolski reformi*, Ljubljana, 1908.

³⁹ Andrej Veble, *Boj za slovensko vseučilišče*. Ljubljana 1909, izdala Slovenska dijaška zveza (67)

⁴⁰ Ob 25-letnici Zaveze, *UT*, 1913/36–37.

⁴¹ *O slovenskem učnem jeziku na srednjih šolah namenjenim Slovincem*, izdalo Društvo slovenskih profesorjev, Ljubljana, 1913.

⁴² Ljudevit Pivko, Beseda k reformi ljudskošolskih in drugih beril. *UT*, 1919/IV, str. 2; France Bevk, Nove šolske knjige, *Slovenski učitelj*, 1919/II, str. 59–61.

čitankah naj bi bili taki, da bi etično in moralno vzgajali, vendar moralni nauk mora iz šolskih čitank. Dal je nekaj receptov, kako naj pišejo za mladino. Tudi sam je sodeloval pri sestavljanju čitank.⁴³

Dragotin Lončar je kot prosvetni inšpektor izdal okrožnico o ureditvi šolskih knjižnic, zato je učiteljska organizacija predlagala ustanovitev Odbora za pregled šolskih knjižnic, ki naj bi izdelal seznam dobrih mladinskih spisov. V odbor so bili vključeni dr. Dragotin Oswald, dr. Janko Šlebinger, Josip Ribičič in Julij Slapšak. Pričakovali bi, da bo povabljen tudi Josip Brinar, ki je v letih 1905, 1912, 1913 že izdelal obsežne sezname in ocene mladinskih knjig, bil pa je tudi sam razgledan pisatelj in šolnik, a očitno je šlo za idejno razlikovanje. Preden je Brinar leta 1929 objavil zadnji obsežni pregled slovenske mladinske tvornosti in mladinske književnosti sploh, so o mladinskem tisku pogosto pisali Josip Ribičič, Albert Žerjav, Alfonz Kopriva in drugi. Glavno pozornost so posvetili Mladinski matici in *Mlademu rodu*.⁴⁴

V drugem desetletju Jugoslavije je celotna družba in tudi šolstvo zašlo v gospodarsko, idejno in kulturno krizo, ki so jo čutili v književnosti nasploh in v mladinskem tisku posebej. Zato najdemo v letih 1929–1935 v UT številne zapise o problemih mladinskega tiska in o Mladinski matici.⁴⁵ Prihajale so različne kritike, tudi negativne, predlogi za reformo mladinskega tiska in podobno. V teh akcijah Brinarja ne zasledimo, imel je mnogo drugih opravkov, zlasti z berili, učbeniki zgodovine in s pisateljstvom. Verjetno pa se tudi ni hotel vključevati v idejne prepire, ki so se proti koncu obstoja Kraljevine Jugoslavije močno zaostri. Učiteljstvo je bilo vedno bolj revno, zatirano, brez pravic, slutilo je konec, ki se je naglo približeval. Zadnji dve leti pred vojno so o mladinski književnosti zelo malo pisali, kvečjemu so še ocenili zadnja berila za gimnazije. Zastavili smo si vprašanje, kaj je v letih pred prvo vojno in v obdobju med obema vojnama prispeval Josip Brinar k problematiki mladinske književnosti.

Pogledi Josipa Brinarja na mladinsko književnost in njegov prispevek k njeni oceni

Predhodni zapis nam pove, kje je Brinar črpal svoja spoznanja in ideje o mladinski književnosti in kateri so bili njegovi predhodniki doma in v svetu. Odločilna je bila njegova razgledanost v takratnih smereh pedagogike, psihologije in družbenih ved, njegovo poznavanje in znanje tujih jezikov, lastno pisateljsko delo in stik z našimi in tujimi šolniki. Sodeloval je v vseh naših pedagoških glasilih, glavne razprave o mladinski literaturi pa je objavljial v *Pedagoškem letopisu* 1905, 1912, 1913 in pedagoških zbornikih 1921, 1929. Podrobno je moral poznati vse čitanke in vsa berila za osnovne in srednje šole, ko je sestavljial čitanke in učbenike za meščanske šole.⁴⁶ Dobro je tudi poznal nemško

⁴³ Rudolf Pečjak, Ljudska šolska čitanka, *Slovenski učitelj*, 1919, str. 92–93, 124–27, 156–60.

⁴⁴ Josip Ribičič, Naš tisk, *UT*, 1927/V, str. 4; Alfonz Kopriva, Kaj še lahko storimo za Mladinsko matico? *UT*, 1929/34, str. 4.

⁴⁵ Tatjana Hojan, Mladinska Matica, *Otrok in knjiga*, 1977, št. 6, str. 5–11.

⁴⁶ Alenka Divjak, *Pouk slovenske književnosti v obdobju med obema vojnoma v višjih razredih gimnazij*. Diplomsko seminarska naloga na Pedagoški fakulteti, 1993, 111 str.

književnost, dela, ki so se ukvarjala z mladinsko literaturo. Že leta 1900 je bil na svetovnem pedagoškem kongresu v Parizu, kjer so govorili tudi o moralni vzgoji in pomenu mladinske literature.⁴⁷

Dobro poznavanje pedagogike in mladinske književnosti je Brinar pokazal že ob pisanju knjige o Slomšku. Kritično in dokaj objektivno je ocenil njegovo pedagoško misel in delo. To je bilo takrat precej tvegano početje, saj bi lahko zašel v idejne spopade, ki so ravno tedaj dosegli višek med učiteljstvom in v politični sferi. V poglavju »Slomšek kot pedagoški pisatelj«, kjer je prikazal tudi njegove spise za mladino, je ugotovil, da je bilo v Slomškovih časih malo knjig za mladino, ki ne bi bile tendenciozne, moralizatorske in pretirano verske. Zasluge za to ima tudi Slomšek. »Sploh bi mogli imenovati Slomškega slovenskega Krištofa Schmidta ...« Njegove povesti in pesmi so bile priljubljene zlasti med mladino. Poudaril je tudi, da je Slomšek marsikaj prevzel po tujih zgledih. Priznal mu je velike zasluge za učne knjige, ki so bile takrat redke. Naredil je pregled začetnic od Trubarja do Slomška, podrobno je predstavil Slomškove čitanke, »ki so nekakšen katekizem za moralni pouk in popularno pisan učbenik realistične vsebine«. Brinar je poskušal opredeliti vsebinske in oblikovne značilnosti dobre čitanke. Podrobno je pojasnil pomen Blažeta in Nežice, o čemer so naši katoliški pedagogi pisali tudi še kasneje.⁴⁸

Dobro pripravljen je Brinar leta 1905 napisal obsežen prispevek za *Pedagoški letopis* z naslovom »O slovstvu za mladino«. Opozoril je na razna književna gibanja nasploh in za mladino posebej. Očitno je dobro poznal Wolgastovo knjigo o krizi mladinske književnosti. Na to delo so se naslanjali številni kritiki in teoretiki mladinske književnosti v svetu in pri nas.⁴⁹ Opozoril je na Detmerja, ki je poskušal razvrščati mladinske knjige glede na zvrsti, in odklonil zabavno čtivo. Spomnil je na pedagoško društvo v Berlinu, ki je poskušalo opredeliti književnost za mladino in podati njen pregled. Podrobno je prikazal Stritarjevo kritično misel o književnosti za mladino, ki so jo kasneje zelo radi uporabljali naši pedagogi. Brinar je poskušal razčleniti naloge mladinskega slovstva v duhu takratnih svetovnih in domačih dosežkov. Bistvena zahteva je bila, da naj bo vsak spis za mladino umetniško delo. Kritično je ocenil takratne teoretike, kot so bili Teodor Storm, Lichtwark, Dahlmann, Herbart. Poudaril je, da ni literature brez tendence, kar velja tudi za mladinsko književnost. Vprašanje pa je, kako jo izražamo, kako prepričljivo jo umetniško oblikujemo.

Kritično je opredelil tudi pojme »mladinski pisatelj in klasiki.« Opozoril je na Levstika kot kritika, na veliko poplavo mladinskih del po svetu, na škodljive pojave, ki so navzoči tudi v tujini. Podrobno je razložil Goetherjevo bralno pot, opozoril na svetovne klasike, ki so postali last mladih. Brinar je kritično ocenil tudi šolske knjižnice; namesto slabih mladinskih knjig naj bi prevajali svetovne klasike, kot so Scott, Verne, Merimee, Swift, Dickens, Sienkiewicz in drugi. Prevodi niso vsi dobri, kot je poudarjal Stritar, saj »eden ne ve izbrati si

⁴⁷ Josip Brinar, Internacionalni učiteljski kongres v Parizu, *Popotnik*, 1900/XI, str. 313–322.

⁴⁸ Josip Brinar, *A. M. Slomšek kot pedagog*, Celje, 1901. O prozi za mladino v Drobntincah, glej tudi Boža Krakar, *Proza za mladino v letnem zborniku Drobntince*.

⁴⁹ Heinrich Wolgast, *Das Elend unserer Jugend-literatur. Ein Beitrag zur kunstlerischen Erziehung der Jugend*, Hambrug, Selbstverlag, 1899.

za prevod pravega dobrega izvirnika, drugi ne zna prevajati, tretjemu se pripeti oboje«. Na koncu članka je navedel številna dela iz prirodoznanstva, zemljepisa in zgodovine, ki bi jih bilo dobro prevesti. Opozoril je tudi na to, kako naj bi prevajali za mladino.⁵⁰

Leta 1907 so v Letopisu objavili obsežen pregled sodobne hrvaške književnosti za mladino. Avtor je opozoril na domače razmere, na domači periodični tisk za otroke, dal je dober pregled pesništva, proze in periodike za otroke in mladino.⁵¹ Leta 1910 so objavili tudi obsežnejši pregled srbske mladinske književnosti. Dr. Milan Šević je kljub težavnim razmeram v Srbiji opravil pionirsko delo in izčrpno predstavil bogato bero književnosti za mladino. Izhajal je iz klasične svetovne in domače književnosti, orisal je značilnosti različnih vzhodnih vplivov, razčlenil mladinske književnosti, opozoril na pomen pesnikov (Zmaj) in številnih pisateljev v Srbiji, ki so pisali za otroke in mladino. Orisal je tudi vlogo učiteljev kot ustvarjalcev, knjižničarjev, pedagogov. Obširno je razčlenil delo za mladinsko periodiko, za pouk o književnosti in prevajanje, na koncu pojasnil kriterije, ki naj bi veljali v mladinski književnosti. Predstavil je številne avtorje, ki so poskušali opredeliti mladinsko književnost z modernih vidikov. Delo dr. Ševića je bila močna vzpodbuda našim, zlasti Brinarju, da je vztrajal kot kritik naše slovenske mladinske književnosti.⁵²

Brinar je svoj drugi obsežnejši spis o mladinski književnosti objavil leta 1912. Pri tem je spomnil, da sta leta 1911 o tem pisala tudi Pavle Flere in Ferdo Plemič. Zadnji je ocenil Meškovo knjigo *Mladim srcem* in ob tem jasno povedal, kdo lahko piše za mlade in kakšne napake delajo mladi pisatelji. Brinar je ocenil mnoga dela za mladino, ki so izhajala v letih 1909–1912. Kritičen je bil do dela Julija Slapšaka zaradi pomanjševalnic in prisiljenosti. Zelo kritičen je bil tudi do spisov Mišjakovega Julčka, ki so izhajali v več delih in so bili različnih vrednosti. Za marsikatero bi bilo dobro, »če bi še dalj časa zoreli na pisateljevi mizi. Ako ne bi pisatelj pošiljal svojih spisov v svet, brž ko se je črnilo na rokopisu posušilo, bi morebiti izdal samo eno knjižico namesto treh, pa bi bilo zbrano samo kleno zrnje brez malovrednih plev ...« Ocenil je še dela Andreja Rapeta, posebno pozornost pa je posvetil Meškovim *Mladim srcem*, ki so jih dobro ocenili tudi drugi. Ugodno je ocenil pravljice Frana Milčinskega, Ganglove *Pripovedne pesmi* ter Ribičićevo *Kraljestvo čebel*, kjer je ugotovil nekaj stvarnih napak.⁵³

Brinar je z ocenami mladinskih knjig nadaljeval tudi v letu 1913, ko je razčlenil Ribičićeve *Zgodbe*, *Pravljice*, Ganglove *Izbrane spise za mladino*, Bohinjčeve *Izbrane spise* in druge ter celo vrsto spisov Mišjakovega Julčka. Vse te knjige so bile natisnjene v Učiteljski tiskarni. Kritik je bil v zadregi, saj so knjige izhajale z dobrimi nameni, toda nekatere so bile slabe. Najbolj kritičen je bil do Mišjakovih izdelkov. V nekaterih delih, zlasti v povesti *Blago srce*, je Mišjakov Julček pokazal vse »vrline mladinskega pisatelja: otroci so ali poosebljeni svetni-

⁵⁰ Josip Brinar, O slovstvu za mladino, *Pedagoški letopis*, Slovenska šolska matica, Lj. 1905, str. 14–34.

⁵¹ Rudolfo Franjin Magjer, Prijegled savremene hrvatske omladinske književnosti, *Pedagoški letopis*, SŠM, Ljubljana 1907, str. 2–20.

⁵² Milan Šević, Dečja književnost srpska, *Pedagoški letopis* SŠM, Lj. 1910, str. 11–63.

⁵³ Josip Brinar, Spisi za mladino, *Pedagoški letopis*, SŠM, XII, zv. Ljubljana, 1929, str. 11–30.

ki ali popolne hudobe; na vsaki drugi strani je kakšna do srca segajoča pridiga, a za zabelo kopa mastnih, ostudnih psov ... V povesti kar mrgoli neprijetnosti, jezikovnih nabuhlosti.« Da bi se rešil zadreg, je Brinar predlagal, da bi v Zavezi izvolili »knjižni odsek«, ki naj bi ločil zrnje od plev.«⁵⁴

Odlično dopolnilo Brinarjevim ocenam in predlogom je obsežen spis Ludvika Černeja o navajanju mladine k branju tudi po izstopu iz šole. Černej je imel obilo izkušenj z mladino, s čitankami in literaturo. Priporočil je, naj bi učenci samostojno brali, se poglobljali v vsebino in obliko del in si tako oblikovali okus ter bistrili duha, da bi lahko kasneje sami brali. Učenci naj bi se učili kritično presoјati, kaj je resnično, verjetno. Opozoril je tudi na Brinarjeve ocene in predloge za izboljšanje branja. Marsikateri nasvet je še danes uporaben.⁵⁵

Leta 1921 je Josip Brinar nadaljeval z ocenjevanjem slovstva za mladino. V obsežnem uvodu je ugotovil, da ideje, ki so krožile pred vojno, postajajo vse bolj sprejemljive v novih časih, da so kriteriji za presojo mladinske književnosti vse strožji, da »so tista literarna dela, ki jih poleg odraslih čitateljev s slastjo uživajo tudi otroci, ustvarili naši resnični pesniki in pisatelji (Stritar, Jurčič, Meško, Gangl, Župančič, Milčinski itd.) ne pa takozvani mladinski pisatelji.« Ostal je pri zahtevi, da naj pisatelj ne pohujšuje otrok, spis naj bo jaseen otroškemu duhu: »Otroku lahko dajemo v roke taka dela, ki govore o dogodivščinah iz življenja odraslih ljudi ... S tem ni rečeno, da se ne dajo iz življenja otrok napisati lepa, umetnostno dovršena dela.« Opozoril je na *Novi rod* (1921–1926), ki so ga ustanovili primorski pisatelji. Opozoril je na odlična dela, ki so jih napisali Gruđen, Gradnik, Sardenko, Meško, Golar, Milčinski in drugi. Razčlenil in ocenil je številna domača dela, ki so se pojavila na knjižnem trgu pa tudi prevode. Pri prevodih Zmaja je menil, da ti ne bi bili potrebni, da bi zadostovali komentarji. Na seznamu mladinskih pisateljev se niso več pojavili Mišjakov Julček in podobni avtorji.⁵⁶

Najobsežnejši pregled slovenskega mladinskega slovstva je Brinar objavil leta 1929. Zapisal je, da se je po prevratu močno povečalo število slovenskih knjig za mladino. Verjetno je bilo teh knjig veliko več, ker govori o inflaciji. Ugotovil je, da je »v skladovnici knjig izdanih za mladino, le pičlo število takih del, ki so s svojo umetniško vrednostjo res obogatili slovensko slovstvo.« (str. 342) ... Govoril je o manjvrednih prevodih in opozarjal, da moramo »pri prevajanju stremeti za tem, da ustvarimo v našem jeziku umetnino, ki bo ustrezala vsem posebnostim in estetskim zahtevam naše materinščine.« Čeprav je nastalo veliko pesmi za mladino, je Brinar menil, da »otroška duša na splošno ni za pesmi posebno sprejemljiva, kajti otrok išče v knjigi zabave, zanimivih dogodkov. Največ bi moralo biti povesti, toda premalo je takih, da bi jih radi prebirali stari in mladi. Vedno več je del o naravi, zlasti prevodov ...«

Njegov seznam obsega pesmi, spise v prozi, med katere uvršča pravljice in pripovedke, povesti, spise iz prirode in sveta, razne zbirke ... Med pesniki najdemo Grudna, Široka, Čebularja, Lovšina, Gorinška, Žgurja, Zmaja ... Med

⁵⁴ Josip Brinar, *Spisi za mladino Pedagoški letopis*, XIII, zv. SŠM, Lj. 1913, str. 12–28.

⁵⁵ Ludvik Černej, Kako naj se navaja mladina, da bo tudi po izstopu iz šole rada in s pridom čitala, *Pedagoški letopis*, SŠM, LJ. 1914, XIV, zv. str. 41–60.

⁵⁶ Josip Brinar, Novejše slovstvo za mladino, *Pedagoški zbornik*, XIX, zv. SŠM, Lj. 1921, str. 114–132.

pravljicarji pa najdemo Jezernikovo, Reharja, Komanovo, Möderndorferja, ki je zbral narodne pripovedke Mežiške doline, in druge.

Med prevodi nam je Brinar predstavil *Narodne pripovedke* V. Karadžića, *Ruske pravljice*, *Tisoč in eno noč*, *Guliverjeva potovanja*, *Kitajske narodne pripovedke* in *Afriške narodne pripovedke*. Tudi danes menimo, da so to dela umetniške vrednosti. Med prozaisti nam je Brinar predstavil Toneta Seliškarja (*Rudi*), Ilko Vaštetovo (*Mejaši*) in več povesti Josipa Korbana; med prevodi pa naslednja dela: *Robinson Crusoe*, *Srce*, *Mali lord*, *Mladost v džungli*, *Knjiga o džungli*, *Klic prirode*, *Kazan*, *Otroka kapitana Granta* in *Zgodbe z južnega morja*. Na koncu najdemo še oceno raznih zbirk, izbranih spisov za mladino in podobno. Vtis imamo, da je Brinar skoraj preostro ocenjeval dela za mladino. Veliko število teh še danes pomeni dragoceno čtivo za mlade. Dobivamo jih v vedno v novih izdajah, ostajajo za nas in naše potomce.⁵⁷

S temi predstavitvami, ocenami in kritikami je Brinar opravil obsežno, koristno in potrebno delo. Med vojnama verjetno ni nihče več tako podrobno sledil književnosti za mladino. Josip Ribičič je večkrat poskusil predstaviti problematiko mladinske književnosti, vendar nikoli tako celovito kot Brinar.⁵⁸ O tem je pisal J. Ribičič tudi ob dvajsetletnici Jugoslavije.⁵⁹ Pogosto so pisali tudi o pouku slovenščine in berilih.⁶⁰ Bilo bi zanimivo, če bi lahko vsa dela, ki jih je Brinar vključil v sezname in ocenil, prebrali in primerjali naše in njegove vtise ter ocene. Danes imamo seveda precej domače in tuje literature o mladinski književnosti in njeni kritiki.⁶¹

Summary

Josip Brinar is a distinguished critic of Slovenian child literature. He was active in the last years of the nineteenth and early years of the twentieth century, which were to a significant degree marked by the destruction of the Austro-Hungarian empire and the creation of the Kingdom of Yugoslavia. Brinar's views on child literature were influenced by his wide knowledge of pedagogy, psychology, ethic, his deep insight into the Slovenian school system, and his command of foreign languages. His views on child literature were also shaped by his own work on readers, history textbooks, his own literary and teaching activity and his participation in specialized periodicals of his age. Brinar was also among those who actively fought for a more equal position of the Slovenian language in Slovenian schools. Even today, his work deserves to be praised as an important contribution to the development of the Slovenian school system and child literature.

⁵⁷ Josip Brinar, Slovensko mladinsko slovstvo zadnjih let, *Pedagoški zbornik*, 1929, SŠM, str. 234–269.

⁵⁸ Josip Ribičič, Slovensko mladinsko slovstvo v povojni dobi, *Popotnik*, Lj. 1938/1–2, str. 49–52.

⁵⁹ *Zbornik Misel in delo*, 1938, 1918–1938. Josip Ribičič, Naše mladinsko slovstvo v svobodi, str. 196–202.

⁶⁰ Matija Senkovič, Otrok in knjiga, *Pedagoški zbornik*, SŠM, Ljubljana, 1934, str. 71–94.

⁶¹ Alenka Glazer, K vrednotenju mladinske književnosti, *Otrok in knjiga* 1975, št. 2, str. 27–29. Glej še: Saša Vegri, Ob posvetovanju, *Kritika književnosti za djecu*, *Otrok in knjiga*, 1982, št. 15, str. 35–42. Glej še: Jill P. May: *Children's Literature & Critical Theory*, Oxford University Press, 1995. Glej še: Nicholas Tucker: *The Child and the Book*, Cambridge University Press, 1991.